

JAN HRDINA

BOHEMANÉ

PRVNÍCH TISÍC LET ČESKÝCH DĚJIN

KELTOVÉ · GERMÁNI · SLOVANÉ

KAROLÍNĚ A ROBINOVI

Upozornění pro čtenáře a uživatele této knihy

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této tištěné či elektronické knihy nesmí být reprodukována a šířena v papírové, elektronické či jiné podobě bez předchozího písemného souhlasu nakladatele. Neoprávněné užití této knihy bude trestně stíháno.

Automatizovaná analýza textů nebo dat ve smyslu čl. 4 směrnice 2019/790/EU a použití této knihy k trénování AI jsou bez souhlasu nositele práv zakázány.

Jan Hrdina
BOHÉMANÉ

Bohemané © Jan Hrdina, 2024

© Grada Publishing, a. s., 2024

Fotografie v knize autor a archiv autora, pokud není uvedeno jinak

Fotografie na obálce Jaromír Zajda Zajíček

Ilustrace Pavel Šimák

Odpovědná redaktorka Markéta Šlaufová

Redakční úpravy Monika Jitřenková

Grafická úprava a sazba Roman Křivánek, Art007

Obálka Lukáš Joch

Vydala Grada Publishing, a. s., pod značkou Cosmopolis v Praze roku 2024 jako svou 9250. publikaci

Tisk DURABO

Grada Publishing, a. s.,
U Průhonu 22, Praha 7

ISBN 978-80-271-7276-4 (ePub)

ISBN 978-80-271-7275-7 (pdf)

ISBN 978-80-271-3991-0 (print)

OBSAH

PROLOG	7
I. ZEMĚ BÓJŮ	9
Keltské kořeny	10
Vzhůru do Itálie	15
Východní tažení	22
Po boku Hannibalově	29
Zlatý věk keltských Čech	34
Pod ochranou bohů	43
Soumrak Bójů	49
Keltské dědictví pod závojem času	67
Na cestě za Kelty	75
Živá historie	83
II. ZA HRANICÍ IMPÉRIA	87
Paměti krále Marobuda	88
Masakr v Teutoburském lese	97
Vzestup a pád králů	104
Nekonečné války za Dunajem	112
Římská provincie na Moravě	124
Věk barbarů	135
Pod kopyty Hunů	144
Poslední z Germánů	151
Na cestě za Germány	159
Živá historie	162

III. VE STOPÁCH PRAOTCE ČECHA	167
Slované přicházejí	168
Na slovanském Olympu	173
Vzestup avarské velmoci	178
Mise franckého kupce Sáma	182
Ztracená pevnost Wogastisburg	190
Klany země české	197
Pod útokem Franků	201
Světlo Velké Moravy	210
Na prahu křesťanské Evropy	224
Na cestě za Slovaný	232
Živá historie	238
IV. PRVNÍ Z RODU PŘEMYSLOVA	243
Základy přemyslovského panství	243
Neklidné časy	247
Pod Václavovou korouhví	253
Ve sporu s králem	259
Bratr proti bratru	264
Nejlepší země severu	269
Zrození patrona země české	278
Spojenec i soupeř	287
Konec dobrých časů	293
Potíže na hranicích	305
Krutovláda na přelomu milénia	312
Cesta z krize	322
Mohli by Vršovci vládnout?	332
Na cestě za prvními Přemyslovci	336
Živá historie	341
PODĚKOVÁNÍ	347
PRAMENY A LITERATURA	348

PROLOG

„Historický fakt neexistuje. Je mrtvý, beztvářý a bezejmenný, dokud není postaven do souvislosti s ostatními, dokud se nestane součástí příběhu. Všechny ty příběhy nejsou jenom příběhy ‚o něčem‘, ale především ‚pro někoho‘, jsou to naše příběhy, říkají nám, kdo jsme.“

– DUŠAN TŘEŠTÍK, *MYSLITI DĚJINY*

Plně souzním se slovy Dušana Třeštíka. Abychom pochopili, kdo jsme a kam patříme, musíme znát příběhy. Příběhy naší země a našich předků. Takové příběhy mě vždycky přitahovaly, měly v sobě dramatičnost i tajemství. A čím starší ty příběhy byly, tím lépe. Dávno zapomenuté události, skryté pod nánošem času, prachu, hlíny a zapomnění jitřily mou představivost a vybízely k hlubšímu poznání. Jak to tu vypadalo před dvěma tisíci lety? Jací lidé tu žili? Co se v naší zemi odehrávalo? Jaké vztahy jsme měli se sousedy a jaké bylo naše místo ve starověké a raně středověké Evropě? Těch otázek je mnoho a odpovědí méně, než bychom si přáli. Některé z odpovědí se pokouším nabídnout i v této knize.

Kniha *Bohemané: Prvních tisíc let českých dějin* je příběhem naší země a našich předků, kteří tu žili v dobách, které si v dnešním pře-technizovaném světě dokážeme jen těžko představit. Je to příběh lidí, kteří v krajině zanechali svůj nesmazatelný otisk a stali se praotci českého národa. Dnes již s jistotou víme, že v našich žilách koluje nejen

krev slovanská, ale také germánská i keltská. Tato kniha je o těchto dávných obyvatelích Boiohaema, jak zní nejstarší doložený název naší vlasti. Stejně jako doboví autoři, kteří označovali obyvatelstvo naší země jako Bohemany, i já v knize pod označení Bohemané zahrnuji všechny ty, kteří v srdci Evropy žili; Kelty, Germány i Slovany. Jiný vhodný název pro všechny, kteří naši zemi v minulosti obývali, není. Ve čtyřech kapitolách se budete moci postupně seznámit s dějinným vývojem za časů keltských Bójů, germánských Markomanů i Lango-bardů, expanze římského impéria a samozřejmě Slovanů. Poslední kapitola je pak věnována prvním Přemyslovcům. To vše v širších souvislostech s dějinami evropskými a doplněné o fiktivní literární vyprávění ilustrující konkrétní události a osudy historických osobností.

Příběhy jsou důležité. Avšak nic nenahradí osobní zkušenost a návštěvu míst, kde se ony příběhy před dlouhými staletími odehrávaly. Teprve návštěvou konkrétního místa člověk pochopí, co se asi mohlo v minulosti dít a jak tu lidé kdysi žili. Proto za každou kapitolou naleznete přehled lokalit, které s danou epochou souvisí a jež můžete i dnes navštívit. Vydejte se tedy na cestu, dějiny na vás čekají...

I.

ZEMĚ BÓJŮ

Dlouhá staletí před tím, než se nad Českou kotlinou roznesla bájná slova praotce Čecha, obýval naši zemi zcela jiný lid: Keltové. Naši Keltové, kteří ovládali české země nejméně půl tisíciletí, byli součástí velké rodiny kmene Bójů, avšak nejen jich. Kde se Keltové u nás vzali? Na rozdíl od Germánů a Slovanů, kteří do českých zemí přišli, jsou tady Keltové doma. Právě naše malá země, sevřená mezi horami a přístupná jen nemnoha pohodlnými cestami, patřila ke keltské pravlasti, kde keltský živel vyrostl z podhoubí kultur doby bronzové. Po Keltech nám zůstalo nejen původně latinské pojmenování Čech, ale také názvy řek, hor a některých dalších míst. Dodnes slavíme keltské svátky, používáme pár keltských slov a můžeme navštívit místa, která kdysi byla centry keltské moci.

Nejsme keltským národem jako Irové nebo Skotové, keltské etnikum je ale s naší zemí spjato, ať se to někomu líbí, nebo ne. Řešili sami Keltové svůj původ? Snad měli o svém původu nějaké mýty, jak naznačuje ve svých *Zápisích* Caesar, bylo by ale chybou vnímat Kelty jako jednu masu. Právě naopak. Důležité bylo příslušenství ke kmeni, povědomí o jakémsi společném keltství patří do jiných časů. Naopak Řekové, uvyklí předávání svých znalostí psaným slovem, zaznamenali také mýty o původu Keltů, kteří s antickým světem přicházeli do kontaktu od samého počátku. První písemné zmínky řeckých autorů o Keltech pocházejí z přelomu 6. a 5. století př. Kr., o několik století mladší jsou pak legendy o jejich původu zapsané řeckými dějepisci.

Podle Dionýsia z Halikarnassu byl praotcem Keltů jistý Keltos, gigant zplozený Héraklem a dcerou obra Atlanta, zároveň však Dionýsios uvádí tvrzení jiných, podle nichž odvozují Keltové své jméno od stejnojmenné řeky pramenící u města Pyréné. Podobný příběh líčí i Diodóros Sicilský, podle něhož se hrdina Héraklés cestou za Géryónovým stádem setkal s urozenou překrásnou keltskou dívkou, z jejichž spojení se narodil syn Galatés. Ten pak rozšířil vládu Keltů v rozsáhlé části Evropy. Řekové na Kelty nahlíželi jako na odvážné a zdatné bojovníky, hledání jejich kořenů u Hérakla tedy není překvapivé. Se zajímavým tvrzením o tom, odkud se Keltové vzali, přichází také pozdně antický římský dějepisec Ammianus Marcellinus, který kromě mýtu o Héraklovi také píše, že *„druidové ovšem vypravují, že domorodá byla doopravdy jen část jejich národa, kdežto ostatní že se přistěhovali jednak ze vzdálených ostrovů, jednak ze zarýnských oblastí, byvše ze svých sídel vypuzeni častými válkami a zátopami bouřlivého moře“*.

Ammianovo vyprávění se vztahuje ke Keltům, kteří obývali starověkou Galii, tedy ke Galům, zároveň nás ale opět přibližuje k pravlasti Keltů. Tuto původní domovinu můžeme vymezit oblastí západních, středních a jižních Čech, Rakouska, jihozápadu Německa a východní Francie, odkud se keltské etnikum začalo nezadržitelně šířit do všech světových stran – přes Galii (Francii) na Iberský poloostrov, kde se nejprve utkali a poté smísili s Ibery, a odtud se pak část Keltů vypravila dál přes moře do Irska, zatímco přes kanál La Manche se dostali Keltové do Británie. A část jich samozřejmě zůstala doma, tedy i na našem území.

KELTSKÉ KOŘENY

Po keltském kmeni Bójů získala naše země jméno; Čechy, latinsky Bohemia, původně ve formě *Boiohaemum*. Nutně to však neznamená, že onen „domov Bójů“ máme omezovat pouze na Českou kotlinu. Právě naopak. Žádný antický autor bójskou domovinu nelo-

kalizuje přesně, víme jen, že Bójové sídlili někde v Hercynském lese, Řeky zvaném *Orkýnios* či *Herkýnios drýmos*, což bylo území přibližně mezi Rýnem, Dunajem a Karpatami. O rozlehlosti Hercynského lesa píše i Gaius Julius Caesar ve svých Zápiscích o válce galské: „*Tento Hercynský les (...) je tak široký, že by jím šel dobrý chodec devět dní; jinak se totiž nedá změřit, neboť tam neznají naši pochodovou míru. Začíná u hranic Helvetiů, Nemetů a Rauraků a táhne se k východu podél řeky Danuvia až do končin Dáků a Anartů. Odtud se zahýbá vlevo od toku Danuvia na sever a dotýká se pro svou velikost území mnohých národů.*“

Země Bójů měla tedy značnou rozlohu a dnešní Čechy byly jen její částí. Jak sami Keltové nazývali území dnešních Čech? Opět nevíme. Označení *Boiohaemum* (domov Bójů) je germánského původu, takto totiž Germáni označovali kraj, kde Bójové žili. A odtud pak pojmenování přešlo i k latinským autorům, kteří začali psát o zemi Bójů v době, kdy už tam vlastně žádní Bójové nežili. Přesto nám ale po keltských předcích nějaká jména zůstala. Jsou to především názvy pohoří, řek a některých míst. Antičtí řečtí geografové Strabón a Klaudios Ptolemaios mluví o pohořích *Gabréta* a *Sudéta*, která se rozkládají na jihu a severu země Markomanů, kteří v České kotlině převzali vládu po keltských Bójích. O Markomanech bude řeč později. Gabréta je keltské pojmenování Šumavy znamenající Pohoří kozorožců a severně od něj leží Sudéta, Pohoří kanců, dnešní Krušné hory.

Ukázkovým příkladem keltského místopisu jsou řeky. Na prvním místě stojí Jizera, „rychle tekoucí řeka, bystřina“, mající obdobu i v dalších evropských zemích s keltským dědictvím; v Německu je to řeka Isar, ve Francii řeka Isère a též belgická Yser/IJzer, pramenící rovněž ve Francii. Původem keltský je také název řek Labe (*Elb*), Ohře (*Agara*) či Otava (*Atawa*). Keltské kořeny má často se objevující místopisné pojmenování Týn, Týnec nebo Týniště, odvozené z keltského *dun* (pevnost, opevněné místo) a z keltského jazyka jsou patrně odvo-

zena také jména Chrudim, Doksy či Haná. Vedle toho v češtině přežila původem pravděpodobně keltská slova kladivo, komoň a těsto.

Skutečnost, že se řada místních názvů stejně jako většina zaznamenaných informací o Keltech dochovala v dílech antických autorů, není náhodná. Již v dobách před velkou keltskou expanzí panovala mezi tajemnými Kelty sídlícími v neznámé divoké krajině za hranicemi antického světa a vyspělými středomořskými civilizacemi čilá obchodní, kulturní i společenská výměna. Víme to jediné díky archeologickým nálezům, pocházejícím především z hrobů již ze starší doby železné, tzv. halštatu, které v řadě případů obsahovaly bohatou pohřební výbavu, jejíž součástí byly také luxusní výrobky ze Středomoří. Bronzové nádoby, bronzové části koňských postrojů, spony a také řada nálezů, které napodobovaly jižní vzory, což se projevilo především v následujícím laténském období.

Pozoruhodný je nález dvou mohyl v Hradišti u Písku z 5. století př. Kr., které obsahovaly knížecí hroby s velmi bohatou výbavou etruských bronzových nádob, zlatých náušnic a náramků, stříbrného cedníku a jehlic s figurálním motivem ženské hlavy. Kdo byl v takto honosném hrobě pohřben? Neobvykle luxusní nálezy mohou být dokladem pohřbu etruské princezny, která byla v rámci obchodní či spojenecké smlouvy provdána za keltského velmože z dalekého Hercynského lesa. Dávné intenzivní obchodní styky Keltů s Etrusky na přelomu halštatského a laténského období pak dosvědčují i další jihočeské mohyly s etruskými nádobami. Jiné doklady kontaktu s Etrusky a také řeckým světem (zejména keramika) známe i ze středních, severozápadních a východních Čech. Za zmínku stojí nedávný nález přibližně čtyřiceti úlomků řecké červenofigurové keramiky, konkrétně poháru zvaného *kylix*. Fragmenty typické řecké nádoby byly nalezeny na keltském sídlišti v Milovicích u Hořic z 5. století př. Kr. během archeologického výzkumu při výstavbě dálnice D35.

Keltští vládci, usazení se svými družinami na dobře opevněných hradištích na vrcholcích dominantních a strategicky položených kop-

ců, ovládali jižní, střední a západní část České kotliny. Jak docházelo k vzestupu moci některých místních náčelníků, hradišť postupně ubývalo. Zcela výjimečným se v 5. století př. Kr. stalo hradiště na Závisti, zbudované na mohutném vrchu naproti Zbraslavi na jižním okraji dnešní Prahy. Do jisté doby se mu mohlo rovnat snad jen hradiště na vrchu Vladař v západních Čechách. Hradiště na Závisti se ale nakonec stalo nepochybným mocenským centrem a zřejmě i domovem vůdců bójské společnosti. Výjimečnost místa potvrzuje řada zde odkrytých staveb, které byly v průběhu 5. století př. Kr. stále zdokonalovány, až tu nakonec vznikl celý rozsáhlý posvátný okrsek (*temenos*) s chrámovými stavbami na kamenných pódiích s vysokým trojúhelníkovým oltářem a řadou dalších staveb.

Celý okrsek na akropoli hradiště byl nejprve obehnán do skály vysekaným příkopem a na konci 5. století př. Kr. pak zcelen v jednotnou terasu a ohraničen kamennou zdí. Celá koncepce i architektonické provedení opět prozrazuje očividnou inspiraci ve Středomoří. Hradiště samotné chránila vnitřní mohutná dvojité dubová palisáda s vnitřní výplní kamene a hlíny. Ta byla kolem poloviny 5. století př. Kr. nahrazena kamennou zdí s novou branou s bastiony. O půl století později lehlo mohutné hradiště na Závisti popelem. Jistě nebude náhoda, že k destrukci mocenského i duchovního střediska Bójů u nás došlo krátce před vypuknutím velké keltské expanze. Co se tehdy uprostřed České kotliny událo?

Nad krajem vládla kmenová aristokracie, usazená v opevněných výšinných hradištích, která udržovala poměrně čilý obchodní ruch s antickými civilizacemi ve Středomoří. Odtud plynulo nejen luxusní zboží, ale také znalosti a dovednosti, které si Keltové brzy osvojili a dále je rozvíjeli. Důkazy o této kulturní výměně nacházíme především v honosných mohylových hrobech, do nichž byli pohřbíváni se vši královskou pompou příslušníci nejvyšší společenské vrstvy. Nevíme, co se na přelomu 5. a 4. století př. Kr. v keltské společnosti dělo,

skončilo to však zničením mocenského centra, mizí i méně významná opevněná sídla a dochází k přechodu ke zcela novému způsobu pohřbívání. Bohaté hroby nahrazují plochá pohřebiště s hroby válečníků, je-li pohřbena žena, pak s bronzovým šperkem. O čem tyto hmotné prameny svědčí?

K roku 510 př. Kr. došlo podle římského dějepisce Livia k vyhnání posledního římského krále Tarquinia Superba a krátce poté se pak Řím zbavil i etruské dominance. Od této události se pak datuje také vznik římské republiky. O dva roky později, uvádí se rok 508 př. Kr., ukončil reformátor a zákonodárce Kleisthenés neomezenou vládu bohaté aristokracie v Athénách a ustavil nový demokratičtější způsob vlády. Máme tu tedy dvě události, které se odehrály na přelomu 6. a 5. století př. Kr. v civilizačních centrech Středomoří. Obě znamenaly změnu společenského řádu, demokratickou revoluci, která vedla k odvržení úzké skupiny vyvolených a převzetí vlády širší vrstvou svobodných. A k něčemu podobnému velmi pravděpodobně došlo i na bójském území.

S Itálií i Řeckem byli Keltové v pravidelném kontaktu a jistě se k nim donesly i zprávy o vývoji na jihu. Nelze jednoznačně říci, zda změna v keltské společnosti, která se projevuje zánikem hradišť a výskytem plochých pohřebišť válečníků, byla vyvolána v přímém důsledku událostí v antických státech, v každém případě byl však charakter změny podobný. Bójská společnost se postupně přerodila a rozhodování se ujali svobodní bojovníci ve spolupráci s druidy, respektovanými keltskými duchovními vůdci. Toto nové uspořádání také vedlo k jisté změně způsobu života a obstarávání si obživy. Svobodní válečníci se začali sdružovat do bojových družin pod autoritou náčelníka či válečného vůdce nejprve v rámci kmene a postupem času vznikaly i mnohem větší vojenské svazky z válečníků více kmenů. Dokonce snad existovala jakási elitní válečná bratrstva, jejichž členové bojovali zcela nazí v předních liniích vyzbrojeni kopím, mečem a štítem. Tito profesionální válečníci byli známí jako Gaesatové...

Právě v tomto okamžiku vstupují Keltové do psané historie a Bójo-
vé u toho nesmějí chybět. Proč? Série okolností Kelty přiměla, aby
o sobě dali vědět mnohem důrazněji antickému světu. Zhoršení život-
ních podmínek v důsledku změny klimatu, nedostatek obživy, zvýše-
ná poptávka po bohatství středomořských civilizací, to vše přispělo ke
keltské expanzi, jež pozvolna začala na sklonku 5. století př. Kr. Počet-
né vojenské družiny se začaly vydávat za hranice domoviny. Největší
potenciál samozřejmě skýtaly bohaté a úrodné kraje na jihu a západě,
kam také v dalších staletích směřoval nejmasivnější keltský tlak a kte-
ré se nakonec staly jádrem keltského kmenového území. A jak tedy
keltská expanze během přibližně dvou staletí, kdy Keltové křižovali
Evropou, vypadala?

VZHŮRU DO ITÁLIE

*„O přechodu Gallů do Itálie jsme se dozvěděli toto: Když kraloval v Římě
Priscus Tarquinius, Biturigové měli svrchovanou moc nad Kelty, kteří
obývali třetinu Gallie. Biturigové dávali Keltům krále. Tehdy to byl Am-
bigatus, velmi mocný vladař jak pro svou statečnost, tak i pro majetek,
svůj soukromý i své obce. Za jeho panování byla totiž Gallie tak plo-
dinami úrodná a lidnatá, že se zdálo téměř nemožným vládnout nad
tak početným lidem. Byl to už starší muž a sám si přál ulevit svému
království od toho davu lidí, který byl na obtíž; proto prohlásil, že pošle
syny své sestry Bellovesa a Segovesa, podnikavé to mladíky, do těch sídel,
která mu bohové ukážou svými věštnými znameními; měli k sobě povo-
lat tolik lidí, kolik sami chtějí, aby nějaký kmen jim nemohl bránit, až
tam přijdou. Tu byl Segovesovi losem určen Hercynský les. Bellovesovi
dávali bohové cestu o něco příjemnější – do Itálie; on si přibrál přebytek
kmenů jemu přiřčených, Biturigy, Arverny, Senony, Haeduy, Ambarry,
Carnuty a Aulerky.“*

TITUS LIVIUS, DĚJINY, V/34.

Římský dějepisec Titus Livius uvádí, že již v 6. století př. Kr. do Itálie pronikali Galové (jak Kelty nazývali Římané), konkrétně se zmiňuje o období římského krále Tarquinia Prisca (vládl 616–579 př. Kr.), kdy měli do severní Itálie přijít keltští osadníci pod vedením jistého Bellovesa z kmene Biturigů. Současné archeologické nálezy však příchod Keltů do Itálie posouvají na počátek 4. století př. Kr., tedy do doby, kdy Keltové expandovali do velké části Evropy. Po překročení Alp Keltové narazili na domorodé Etrusky, které porazili v bitvě u řeky Ticina. Do této doby spadá založení osady *Mediolanum* (Milán), které se stalo jedním z hlavních opěrných bodů Keltů v Předalpské Galii. Bellovesovi Biturigové však nebyli jediní, kdo přišel zabrat italská území. Alpskými průsmyky začaly do Itálie proudit další bojovné keltské skupiny, bažící po kořisti a půdě. Tehdy Alpy překročili Cenomani, Lingoni a také Bójové, kteří na úkor Etrusků a Umbrů obsadili území v severovýchodní Itálii kolem dnešní Boloně, původně *Bononii*. Nakonec do Itálie přišli Senonové, kteří se usadili nejjihněji z keltských kmenů v Itálii. Tím začalo období bojů o italskou půdu.

Livius ve svých dějinách *Ab urbe condita* vypráví, že „*Klusinští byli poděšeni novou válkou, když pozorovali to množství nepřátel, nevidaný vzhled těch lidí i druh jejich zbraní a když o nich slyšeli, že často porazili legie Etrusků před Pádem i za Pádem*“. *Clusium* (dnešní Chiusi) bylo jedno z velkých etruských měst stojících Keltům v cestě. Neboť jeho obyvatelé nebyli schopni sami čelit keltské invazi třiceti tisíc odhodlaných válečníků, požádali o pomoc Římany. Když se Římané Keltů ptali, čeho si žádají, vznesli podle Livia požadavek na část etruské půdy, které prý bylo dost pro všechny. Postoupením půdy Keltové podmiňovali zachování míru, avšak „... *bude-li nám půda odeprěna, stejně tak před vaší tvář začneme boj*...“. Nemohlo to skončit jinak než bitvou. „*Obě strany rozníceny hněvem se rozběhnou pro zbraně a srazí se v bitvě. Tu však už osud zle doléhal na římské město, a proto také vyslanci se chopí zbraní proti právu platnému u všech kmenů*.“ Římané necti-

li poselství a zatímco zuřil boj mezi Etrusky a Kelty, římstí vyslanci nečekaně napadli a zabili keltského náčelníka. Bylo jen otázkou času, než Keltové změří síly s mladou římskou republikou. Situace rychle gradovala a kolem roku 390 př. Kr. došlo k velké bitvě mezi keltskými Senony a Římany, kteří Keltům podlehli. Nechráněný Řím se stal snadnou kořistí galských válečníků.

Za válku mezi Římem a Kelty (Galy) si Římané tak trochu mohli sami. Když římstí vyslanci zcela nečekaně zabili jednoho z keltských vůdců, Keltové vznesli stížnost k římskému senátu a dožadovali se spravedlnosti. Místo satisfakce se ale *„dozvěděli, že ti, kdož porušili lidské právo, ještě nadto byli povýšeni čestnými úřady a že tak jejich poselstvo bylo vystaveno výsměchu. Vzplanuli hněvem, který nedovede ten kmen potlačit, ihned vytrhli prapory a spěšným pochodem nastoupili na Řím,“* líčí události římský dějepisec Titus Livius.

Mohutná keltská armáda, údajně v počtu sedmdesáti tisíc mužů, jak říká Diodóros, táhla na Řím a vše, co mělo nohy, jí šlo z cesty. Diodórem uváděný počet keltských válečníků je bezpochyby přemrštěný, strážlivý odhad, odpovídající možnostem kmenového vojska a jeho doprovodu, je vojsko o zhruba 12 000 mužů. Vyděšení obyvatelé ostatních měst narychlo stavěli domobranu, venkované prchali do bezpečí. *„... nejvíce hrůzy vzbudila v Římě rychlost nepřátel, takže museli sebrat nakvap vojsko jako při poplachu a hned s ním vytrhnout...“*. Římané neměli na výběr a rychle pochodovali s nadějí, že keltské útočníky odrazí. Obě armády se zastavily 18. července u říčky Allia osmnáct kilometrů severně od Říma. *„Za této situace tribunové ani nezaujali předem stanoviště pro tábor, nezbudovali vpředu násep, aby tak vzniklo místo pro ústup. (...) Hned sestavili bitevní šik roztažený do křídel, aby nemohli být obklíčeni přesilou nepřátel. Přece však se přední fronty nemohly vyrovnat, protože po roztažení voje tak oslabili střední šik, že sotva tvořili souvislou řadu. Něco vyvýšeného místa bylo na pravé straně a tam se rozhodli umístit zálohy,“* popisuje římskou bitevní formaci Livius.

Situaci před bitvou dále upřesňuje Diodóros, podle nějž ono vyvýšené místo Římané obsadili nejslabšími jednotkami, zatímco silné oddíly v počtu 24 000 mužů vytvořily lineární formaci s řekou Tiberou za zády. I v tomto případě je počet vojáků zřejmě nadsazený, v dané situaci odpovídalo římským možnostem nasazení přibližně patnáctitisícové armády. Podobné postavení jako Římané zaujali i Keltové, s tím rozdílem, že své elitní válečníky nasadili naproti římským zálohám na vyvýšenině. Zda to bylo plánovaně, nebo pouze náhodou, neví ani Diodóros. *„V témže okamžiku zatroubily na obou stranách trubky k útoku a vojska se s mohutným pokřikem srazila v bitvě.“*

Senonský náčelník Brennos v domnění, že římské postavení na kopci znamená lest a že jim tyto zálohy mají vpadnout do týlu, vyslal nejlepší válečníky, kteří z vyvýšeniny bez obtíží zahnali pravé římské křídlo. Jeho rychlé zhroucení a útek vyvolaly paniku i mezi ostatními spolubojovníky. *„Děs a chuť utéci je do té míry ovládly, a tak všichni ztratili hlavu, že mnohem větší část jich prchala do Vej, města nepřátelského (...), než přímou cestou do Říma k manželkám a dětem,“* vykresluje průběh bitvy Livius. K pořádné bitvě vlastně ani nedošlo. Dříve než Brennos podnikl frontální útok, dali se Římané na útek a stali se lovnou zvěří. *„Nejenom se s ním nepustili do boje, ale ani mu neodpověděli pokřikem; nedali ránu, neměli šrámu.“*

Jediná relevantní obrana Říma se rozpadla. Na levém římském křídle zahynulo mnoho mužů a ti, kteří zbyli, utekli do Vejí. Vojáci z pravého křídla prchali do Říma, kde *„... utekli se do hradu, přičemž ani za sebou nezavřeli brány města“*. Keltové je následovali. Podle Diodóra strávili první den tím, že zabitým nepřátelům usekávali hlavy jako trofeje, věřili totiž, že v hlavě sídlí duše, a tedy i síla padlého. Na další dva dny se pak utábořili před Římem a vyčkávali. Liduprázdné hradby, otevřené brány i hluk z útrob města, způsobovaný kvapným přesunem Římanů i s majetkem na opevněnou kapitolskou akropoli, pokládali Senonové za lest. Netušili, že *„mladé branné mužstvo s manželkami*

a dětmi i nejmávanější senátoři se uchýlili do hradu a na Capitolium, aby tam snesli zbraně i zásoby potravin“. Avšak čtvrtého dne, když zjistili pravý stav věcí, vtrhli branami do Říma a začali ho plenit.

Kdy k dobytí Říma Kelty, mezi nimiž byli patrně i Bójové, došlo? Nejčastěji se uvádí rok 387 před Kristem. Toto vročení vychází z datace řeckého dějepisce Polybia. Naproti tomu řecký spisovatel Plútarchos datuje událost krátce po roce 393 před Kristem a římský dějepisec Titus Livius zanechává zprávu o událostech z roku 390 před Kristem.

Obyvatelstvo, které se nemohlo uchýlit na opevněný Kapitol nebo neprchlo pryč z města, Keltové pobili, vydrancované domy zapálili a pobořili. Během několika málo dnů se Řím obrátil v trosky, pouze pevný Kapitol se tyčil jako maják. Útok na Kapitol byl nevyhnutelný. „*Za prvního svítání,*“ vypráví Livius, „*se na dané znamení všechen jejich branný dav seřadil na náměstí; potom zvedli pokřik, vytvořili želvovitý kryt zvednutím štítů a tak podstoupili pod hrad“.* Jenomže Římané, ač méně početní, využili svého výhodného postavení a srdnatě bránili jakémukoliv proniknutí Keltů na Kapitol. Opakovaně se nepřátelé pokoušeli o zdoání Kapitolu, ale bezvysledně. Po několikadenním obléhání se nakonec pokusili o noční útok, který by se zdařil, kdyby ho nepřekazil nečekaný obránce. Podle pověsti zhatily noční keltský útok posvátné kapitolské husy, které Římané chovali v chrámu bohyně Juno. Jejich křik zburcoval římské obránce, kteří i tento přepad zastavili. Situace byla komplikovaná pro obě strany. Hladovějící Římané neměli úniku, Keltům docházely zásoby a rozmáhaly se nemoci.

Římané se rozhodli vyjednávat a Keltové to uvítali. Velmi barvitě, i když patrně z velké části smyšleně, o tom vypráví historik Livius, jehož snahou bylo co nejvíce ospravedlnit a zjemnit potupu, jakou Římané od Keltů zakusili. „*Pak byla projednána ta věc v rozmluvě mezi Quintem Sulpiciem, tribunem vojenským, a Brennem, knížetem gallským, a byla určena výkupní cena tisíc liber zlata pro národ, který měl brzy vládnout světu. K tomu prahanebnému jednání přidal Brennus ješ-*

tě urážku. Gallové přinesli falešná závaží neodpovídající tíhy. Tribun se zdráhal jich užít. Tu ten nestoudný Gall přihodil meč k těm závažím a pronesl slova nesnesitelná pro Římany: Běda poraženým!“

Keltové dostali své výkupné odpovídající 328 kilogramům zlata a město opustili. Jak to bylo dál? V tom se prameny rozcházejí. Livius tvrdí, že krátce poté se keltští Senonové znovu utkali v bitvě s Římany, jimž tentokrát velel římský hrdina Camillus. Keltové měli být kruté rozprášeni, avšak Diodóros ani Polybios se o Camillovi nezmiňují a podávají trochu jiný obraz událostí. Příběh o slavných činech Camillových byl do líčení událostí pravděpodobně přidán mnohem později ze zřejmých důvodů. Řek Diodóros naopak zmiňuje porážku keltského vojska od Etrusků z města Caere, a to až po návratu z jihu Itálie, kde keltští válečníci vstoupili do služeb syrakuského tyrana Dionýsia I. jako žoldníci. Podobně i řecký historik a geograf Strabón mluví o tom, že Keltové podlehl vojsku z Caere a že vítězové získali ono zlaté výkupné z Říma.

Vpád keltských kmenů do Itálie vyvolal zděšení a pád Říma byl událostí, která se stala strašákem na dalších osm století. Dobýt mocný Řím se podařilo až Visigótům krále Alaricha roku 410. Hrůzu obyvatelům Itálie naháněl už vzhled keltských válečníků, neboť „... *vysokým vzrůstem předčí totiž Keltové ostatní lidi...*“, uvádí řecký zeměpisec Pausaniás. Podle Diodóra, který je v popisu konkrétnější, byli Galové vysocí, s vyrýsovanými svaly a bílou kůží. Někteří si holili vousy, jiní je nosili krátce zastřižené a šlechtici si pěstují pouze dlouhý knír, který jim zakrývá ústa. Jejich vlasy byly světlé, a to ne pouze od přírody, ale také proto, že si je Keltové barvili vápennou vodou, aby svůj naturel ještě zdůraznili. Vlasy si pak sčesávali dozadu, takže je Diodóros přirovnává ke koňské hřívě a vzhled samotných Keltů k divokým satyrům. Celkem živě si takového Kelta dokážeme představit, z kosterních nálezů ale víme, že de facto neexistoval typický Kelt. Byli vysocí i podsadití, světlí i snědí, dlouholebí i krátkolebí.

Popis Keltů z pera antických autorů vypadá působivě a učeně, ve skutečnosti je však škatulkuje stejně jako ostatní barbarské národy; velcí, silní, odvážní, svobodmilovní, svárliví a holdující alkoholu. Výmluvně to dokládá ještě pozdně antická charakteristika Ammiana Marcellina, který stereotypně líčí, že *„skoro všichni Galové mají vyšší postavu, světlou pleť a rusé vlasy, nahánějí hrůzu posupným pohledem, rádi se hádají a jsou přemrštěně hrdí. (...) Jejich hlas nahání většinou strach a hrůzu, a to stejně, když jsou pokojní, jako když se zlobí. Přesto jsou všichni se stejnou pečlivostí čistě oblečeni, takže v oněch oblastech (...) nelze jako jinde vidět ve špinavých cárech žádného muže ani ženu, byť by byli zcela chudí. (...) Je to plemeno dychtivé vína a sahá i po rozmanitých nápojích vínu jaksi podobných.“*

Po řadě bojů v průběhu 4. století př. Kr. uzavřeli Keltové s Římany dohodu o neútočení, takže je zhruba sto let po vpádu do Itálie nacházíme pevně usídlené na severu Itálie, kulturně sžitě s místní tradicí. Své dlouhé meče si však ponechávají, stále nalézáme i podobný pohřební ritus jako u Keltů v Čechách. Mezi těmito severoitalskými osadníky nechybějí ani Bójové. Itálie však nebyla jediným cílem keltských kmenů. Stopy Keltů z Boiohaema nacházíme i na Balkáně, v Řecku a Malé Asii. Nejedná se však o Bóje, jsou jimi Volkové-Tektoságové, kteří vyrazili za válečným dobrodružstvím přibližně z oblasti severních Čech, Horního Slezska a severní Moravy. Přesná lokalizace není známa, v každém případě však žili na severním pomezí keltského světa, kde byli v těsném kontaktu s Germány, což také ovlivnilo jejich kulturu. Gaius Julius Caesar o nich uvádí, že Volkové-Tektoságové přišli z Galie pro přelidněnost za Rýn do Hercynského lesa *„a v nich se usídlili. Tento kmen sídlí tam dosud a jest velmi proslulý spravedlností a slávou válečnou“*. Jiná část Tektoságů přebývala na jihu Galie s centrem v Tolose (dnešní Toulouse, a jejich příbuzní Volkové-Arekomici sídlili v sousedství, západně od dolní Rhône. Nás ale zajímají především naši Volkové-Tektoságové, kteří zanechali v dějinách stopu ještě mnohem hmatatelnější než Bójové v Itálii.

VÝCHODNÍ TAŽENÍ

Vedle vpádu do úrodné Itálie se ve 4. století př. Kr. početné kelt-ské voje, tvořené Bóji, Volky-Tektoságy a jinými menšími kmeny, hnuly také na jihovýchod, do Karpatské kotliny a povodí Dunaje, kde si Keltové v Pannonii vytvořili stabilní předpolí a rozsáhlou oblast kolonizovali. Pannonští Bójové představovali zřejmě další invazní proud, který se postupně štěpil. Nelze si samozřejmě představovat situaci, kdy jedna masivní kolona vyrazila ze srdce Evropy a za pochodu kosila jeden národ za druhým. Šlo o dlouhodobý proces, jak ještě uvidíme.

Hlavnímu náporu další keltské invaze čelily ilyrské kmeny, toho času angažované boji v Řecku. Oslabení na domácí půdě přišlo Keltům vhod, a tak se v době kolem roku 358 př. Kr. dozvídáme o bojích v Ilýrii na území dnešního Chorvatska, při nichž Keltové zlomili moc ilyrského kmene Autariatů, který do té doby ovládal centrální Balkán. V Ilýrii se Keltové zastavili a prozatím upustili od dalšího tažení na jih, kde byl pro ně příliš silným soupeřem Alexandr I. Makedonský. Roku 335 př. Kr. se k Alexandrovi dostavili keltští vyslanci, aby makedonskému králi složili hold a zavázali se mírovou přísahou. Bylo to v době, kdy Makedonci válčili s Thráky (na území dnešního Bulharska), a jistě bylo lepší předejít možnosti, že by Alexandr vytáhl také proti nim.

Svůj diplomatický závazek Keltové dodrželi, avšak po Alexandrově smrti, kdy se jeho říše začala utápět v bojích o nástupnictví, se vydali opět na válečnou stezku. Na cestě k hranicím Makedonie a Řecka se převalili přes jižní ilyrské kraje, kde roku 310 př. Kr. přemohli kmeny Dardanů, Paioniů a Triballů a dostali se do křížku také s Thráky. Nový makedonský král Kassandros byl vývojem znepokojen, a proto vzal Ilyry pod svou ochranu, což ho nakonec také přivedlo k otevřenému konfliktu s jednou z keltských armád, která roku 298 př. Kr. vtrhla do Thrákie a Makedonie. Někde na úpatí *Haemus Mons* (dnes pohoří Stara planina) došlo k bitvě mezi Kelty a Kassandrovým vojskem, které útočníkům uštědřilo tvrdou porážku. Zbytek

vojska se opět stáhl do bezpečí Pannonie, odkud byly vedeny všechny útočné akce. Netrvalo dlouho a další z keltských armád se objevila na prahu antického světa.

Roku 280 př. Kr. se z Pannonie vypravila na jih obrovská keltská armáda, čítající údajně 85 000 válečníků, která pod vrchním velením náčelníka Cambaulea došla do Thrákie a zde se rozdělila do tří divizí, aby vyplnila a obsadila dosud nedotčená území. První část vojska vedená Cerethriem zaútočila na Thráky a Tribally, kteří podlehli, a Cerethrios na dobytém thráckém území vytvořil malé království. Druhému proudu veleli náčelníci Brennos a Akichorios, kteří táhli do Paionie. Podle jedné z teorií však nešlo o dva vůdce, ale o jediného s tím, že *brennos* byl ve skutečnosti titul. Třetí keltský proud pod velením Bolgiovým směřoval proti Makedoncům a Ilyrům.

Bolgia se pokusil velmi neuváženým způsobem zastavit makedonský král Ptolemaios Keraunos, který hrubě podcenil nebezpečí keltského vpádu. Bolgios neměl v úmyslu hned útočit a po králi nejprve požadoval výkupné. Ten jeho nabídku neomalene odmítl, ba co víc, vzkázal Bolgiovi, aby vydal rukojmí a poskytl své válečníky do makedonského vojska. O několik dnů později Keltové odpověděli. Ani tentokrát, tváří v tvář nepříteli, nedokázal Ptolemaios situaci odpovědně vyhodnotit. Nejen, že odmítl nabídku pomoci Dardanů, kteří byli připraveni poslat podporu 20 000 válečníků, ale krátce před bitvou odmítl počkat na vlastní posily. V průběhu bitvy Ptolemaia shodil jeho válečný slon, takže zraněný král lehce padl do rukou nepřátel. Jak uvádí Diodóros Sicilský, když posily konečně dorazily, byl Ptolemaios v zajetí Keltů, kteří ho bez okolků popravili, jeho hlavu narazili na kopí a s ním pak objížděli bojiště. Když makedonští vojáci uviděli hlavu svého krále, dali se na ústup. Makedonský generál Sosthenes však v krátké době zformoval proti Bolgiovým Keltům novou armádu, která jeho postup zastavila a přiměla ho ustoupit. Jenomže ani tentokrát nešlo o úplné vítězství. Keltský vůdce Brennos velící druhé-

mu invaznímu voji Makedonce napadl a tentokrát definitivně porazil. Makedonie bez vládcy i armády pak byla vystavena keltskému plenění a drancování.

Pro Kelty představovaly bohaté řecké státy splnění jejich dobytelských tužeb. Luxusní zboží ze Středomoří bylo v keltské oblasti známé už od doby halštatské a nyní byly poklady Řecka na dosah. Když se po vítězných výpravách proti balkánským „národům“ a po triumfu Brennova kontingentu nad Makedonci vrátila keltská vojska domů, ujal se Brennos znovu iniciativy a volal po další společné expedici, tentokrát do centrálního Řecka. Dobře věděl, že nastala ideální příležitost využít oslabení nepřítele a zmocnit se pokladů dosud nevidaných. Sám se ujal vedení nového tažení a přes Thrákií a Thesálii vpadl roku 279 př. Kr. do Řecka. Příchod invazní armády samozřejmě neunikl Řekům, kteří vytvořili obrannou koalici Aitólie, Athén, Biótie, Fókie a několika dalších a postavili vojsko, které mělo zastavit postup Keltů v úzkém průsmyku u Thermopyl.

Plán Řeků se zpočátku dařil a Brennos při frontálním útoku utrpěl těžké ztráty. Proto se uchýlil ke lsti a pod velením Akichoriovým vyslal polovinu svého vojska, údajně 40 000 pěších válečníků a 800 jezdců, proti Aitólíi s nadějí, že Aitólové opustí bojiště, aby bránili své domovy. Brennov plán vyšel. Aitólové se stáhli, aby posílili domobranu, jíž se podle řeckého geografa a cestovatele Pausania účastnili i starci, ženy a děti. Když Aitólové zjistili, že Keltové představují hrozbu především v kontaktním boji, změnili taktiku a dotírali na nepřítele rychlými výpady a útoky ze zálohy. V odvetu Keltové vymazali město *Kallion* i s jeho obyvateli. Srdnatý odpor celé Aitólie však přivodil Keltům značné ztráty. Mezitím Brennos u Thermopyl objevil cestu, kterou bylo možné thermopylský průsmyk obejít. Chtěl Řekům vpadnout do zad, ale těm se podařilo uniknout na athénských lodích. Cesta na jih byla volná, aniž by Keltové dosáhli rozhodného vítězství.

Nyní byly cílem prastaré Delfy, které podle Strabóna Keltové částečně vyplenili. Značnou kořist prý získali Tektoságové, kteří ji pak s sebou odnesli až na jih Francie. Tento příběh se ale nezdá příliš pravděpodobný, pochyboval o něm už Strabón. Akce v Delfách pro Kelty nedopadla dobře. Brennos, aniž by vyčkal příchodu Akichori-ova vojska vyslaného proti Aitólům, tu totiž narazil na spojeneckou řeckou armádu. Možná se s ní mohl vypořádat, ale silná bouře, která znemožnila koordinaci, následovaná velmi chladnou nocí, zbavila Kelty jakékoliv šance na účinnou obranu. Nad ránem Řekové zaútočili ze dvou stran a donutili Kelty k ústupu. Vůdce Brennos byl raněn a neschopen ústupu si raději vzal život. Zbytek jeho vojska se rozpadl na několik částí, z nichž některé byly rozsekány a jiným se podařilo přesunout se na sever nebo dál na východ do Malé Asie.

Po rozprášení Brennovy řecké expedice se Keltové ocitli v nezáviděníhodné situaci. Jedna ze skupin, která se zformovala po porážce u Delf, se pod vedením jistého Comontoria stáhla do východní části Thrákie, kde Keltové žili nadivoko. Následujícího roku 278 př. Kr. se u *Lysimachie* na poloostrově, známém jako thrácký Chersonésos (dnešní Gallipoli), vylodil dědic makedonského trůnu Antigonos II. Gonatas, aby se ujal svého dědictví. Místo, kde se vylodil, však bylo momentálně obsazeno Kelty, kteří vycítili příležitost k získání kořisti na bohatě vybavených lodích. Antigonos se ale o tom včas dozvěděl, opustil svůj tábor, lodě nechal vytáhnout na břeh a se svými vojáky se ukryl. Keltové vydrancovali makedonský tábor, ale když začali s lodmi, objevili se nečekaně Makedonci. Keltové byli lapeni v pasti mezi mořem a nepřátelskou armádou a jen málo jich z bitvy u Lysimachie vyvázlo. Po krvavé porážce se Keltové stáhli do thráckého vnitrozemí a zde roku 277 př. Kr. založili vlastní stát s hlavním městem Tylis. Keltské království přežilo do roku 212 př. Kr., kdy jej zničili Thrákové.

Ne všichni Keltové následovali roku 279 př. Kr. Brenna do Řeka. Velká skupina mužů, žen i dětí z kmenů Tektoságů, Tolistobogů

a Trokmiů pod vedením náčelníků Leonnorie a Lutaria zamířila do Thrákie a odtud nedlouho poté do Malé Asie. Keltské kmeny se sem však vydaly na pozvání krále Nikoméda I. z Bithýnie, aby jako žoldnéři králi pomohli vyřešit dynastický spor. Prvním nasazením Keltů v rámci spojenecké smlouvy bylo obléhání *Byzantionu* a brzy se zapojili i do bojů s říší Seleukovců. V bitvě se srazili s Antiochem I. Sotérem, nasazení válečných slonů je ale vyděsilo a přispělo k jejich nemilosrdné porážce. Bez ohledu na válečné štěstí se však migrujícím keltským kmenům podařilo v Malé Asii vytvořit vlastní, poměrně životaschopné království. Toto nové království v srdci dnešního Turecka se stalo známým jako *Galatia* s hlavním městem *Ankýra* (dnešní Ankara). Galatský stát představoval významnou vojenskou sílu, již bylo třeba se obávat.

Již roku 278 př. Kr. došlo k prvnímu významnému střetu mezi Galaty a vojsky mladého pergamského státu. Galatové byli sice poraženi, ale i nadále znamenali hrozbu pro vzkvétající pergamský stát. Pergamská nezávislost musela být každoročně vykupována poplatkem, který musel král Eumenes I. platit Galatům za mír. Roku 241 př. Kr. nastoupil na pergamský trůn Attalos I., který o jedenáct let později uštědřil tvrdou porážku maloasijským Keltům u pramene řeky Kaikos a definitivně je pak porazil ještě o dva roky později. Bylo to velkolepé vítězství nad silným a respektovaným soupeřem. Pergamští považovali své vítězství za natolik významné, že jej přirovnávali ke slavným mytologickým i historickým vítězstvím nad Giganty, Amazonkami i Peršany. Proto také nechal král Attalos vztyčit památník oslavující vítězství nad Galaty, který nechal umístit na pergamské Akropoli. Z monumentálního sochařského díla, označovaného jako *Velká donace*, se bohužel do současnosti dochovaly pouze dvě sochy; tzv. *Gal Ludovisi* a *Umírající Gal*. Obě sochy, známé z římských mramorových kopií, lze dnes spatřit v Římě; *Gala Ludovisi* v Museo Nazionale di Roma a druhou sochu v Musei Capitolini. A v podobě sádrového odlitku

můžete také u nás obdivovat Gala Ludovisi, který je v expozici Galerie antického umění v Hostinném.

U obou pergamských soch je pozoruhodné, s jak velkou etnografickou přesností jsou zhotoveny, a bez ostychu je lze označit za nejlepší autentické zobrazení Keltů. Urostlá postava, světlou hlinkou obarvené, dozadu sčesané vlasy, nákrčník torques, nic z typických znaků nechybí, ba co víc, sousoší Gala Ludovisi, který tváří v tvář porážce zabil svou ženu a sám si do hrudi vráží meč, vystihuje i vztah keltských válečníků k porážce, kapitulaci a otroctví. Četná, i když ne tolik zpracovaná zobrazení keltských válečníků, nacházíme také například na etruských sarkofázích.

Mnozí keltští válečníci neputovali po antickém světě jako součást velkých keltských armád, ale též jako námezdní bojovníci. Prvním z helenistických vládců, kteří se rozhodli využít jejich neocenitelných služeb, byl poněkud překvapivě Antigonos II. Gonatas, který Kelty zmasakroval u Lysimachie. Poté, co se stal makedonským králem, vystala potřeba úderné vojenské síly, a to v souvislosti s invazí épeirského krále Pyrrha I. roku 274 př. Kr. do Makedonie. Keltští válečníci rovněž vstoupili do služeb kartaginského vojevůdce Hannibala a přispěli k jeho fenomenálním vítězstvím v bitvách u Trasimenského jezera a u Kann. Diodóros Sicilský uvádí, že již roku 385 př. Kr. najal syrakuský tyran Dionýsios I. do svých služeb Kelty, patrně z kmene Senonů, kteří po dobytí Říma došli až na italský jih, aby využil jejich schopností v boji s řeckými městy v Itálii. Několik set jich pak odeslal přímo do Řecka, aby se připojili ke Spartě v boji s Thébami, kde si vydobyli úctu i obdiv a byli vyznamenáni samotnými Sparťany.

Keltští žoldněři doputovali až do Egypta, kde v polovině 3. století př. Kr. jejich bojového nasazení hojně využíval Ptolemaios II. Filadelfos, musel ale také čelit vzpouře čtyř tisíc Keltů, kteří povstali krátce poté, co faraonovi pomohli zvítězit ve válce s bratrem Magem. Podle Pausania se Keltové pokusili převzít kontrolu nad Egyptem, ale prav-

děpodobnější se jeví Kallimachův názor, že chtěli ukrást Ptolemaiův poklad. Keltové byli nakonec obklíčeni na jednom z nilských ostrovů, a než aby se vzdali, raději spáchali sebevraždu.

Keltové obecně byli velmi zdatní, odvážní a disciplinovaní válečníci. Pokud šli do boje, dělili se na jízdu a pěchotu. Sázeli na prudký masivní útok pěchoty podporovaný semknutou jízdou. V Británii hojně využívali také válečné vozy. Velmi zdatní byli ve vedení partyzánské války; při nočních přepadech, nečekaných útocích a rychlém ústupu či záškodnických akcích.

Jezdci, vpravdě starověcí rytíři, patřili k elitě keltských válečníků, což ostatně dokládá i Caesar, který využíval pomocné sbory galské jízdy. Jízda útočila v sevřené formaci. Každý jezdec byl vyzbrojen kopím či oštěpem, kulatým, nebo oválným barevným štítem pokrytým ornamenty a obrazy zvířat a také dlouhým oboustranným mečem bez hrotu. Známe i krátké mečíky, ty však byly výsadou náčelníků a byly spíše odznakem moci a postavení. Tělo jezdce pokrývala kroužková či šupinová zbroj a hlavu chránila kovová přilba s volnými lícnicemi, nezřídka ozdobená chocholem, případně figurkou totemového zvířete. Zbroj i přilbu přejali do své výbavy Římané.

Keltská pěchota bojovala ve formaci, která se podobala volnější falanze. První řada válečníků postupovala v těsné linii se štíhlými dlouhými štíty před sebou, čímž vytvořila štítovou zeď. Druhá řada držela štíty nad hlavou jako ochranu proti střelám. Pevná formace postrádala organizaci a obtížně manévrovala. Výstroj řadového pěšího bojovníka byla pestrá, záleželo na původu a možnostech válečníka. Velitelé a někteří válečníci měli zbroj jako jezdci, případně i hrudní pláty, časté byly také kožené vesty pobité většími kovovými šupinami. Hlavu opět chránily různé přilby s ozdobami i bez. Nemálo bojovníků však postrádalo jakékoliv brnění či přilbu, protože si je nemohli dovolit. Běžnou zbraní byl oštěp nebo kopí, oboustranný meč a dřevěný, případně kožený štít.

Na svém území Keltové nedisponovali žádnou pravidelnou armádou. Po staletí nic takového ani nepotřebovali, neměli totiž potřebu bránit se. Pokud se sdružovali, bylo to krátkodobě za dosažením konkrétního zájmu, například expanze. Teprve s nástupem římské moci vyvstala nutnost koordinované společné obrany. V tom však měly všechny keltské národy značné rezervy.

PO BOKU HANNIBALOVĚ

Po odchodu Bójů ze střední Evropy do Itálie se uprázdněný prostor brzy zaplnil novými keltskými osadníky, kteří doplnili zbytky domácího obyvatelstva, zabydleli nejúrodnější oblasti České kotliny a později také Moravy. Tento scénář naznačují dosavadní archeologické nálezy a kusé zmínky antických autorů rovněž svědčí o čilém migračním ruchu Keltů po Evropě. A nejen migračním, ale i obchodním. Na řadě míst Čech i Moravy byly objeveny šperky, keramika, zbraně a mnohé jiné předměty pocházející z Keltů obývaných oblastí dnešního Německa, Švýcarska či francouzského Champagne. Neznamená to ale, že by byli zdejší Keltové odkázáni na dovoz. Právě naopak. Na našem území máme doloženu existenci řady výrobních a obchodních center, nacházejících se v blízkosti zdrojů přírodních surovin nezbytných pro výrobu. Z těchto center pak výrobky putovaly do bližších i vzdálených krajů. Jako příklad lze uvést Velké Žernoseky u Litoměřic, kde se vyráběly kamenné žernovy do ručních mlýnků, distribuované ve značné části České kotliny, okolí Mšeckých Žehrovic se zdroji švartny (sapropelitu), z níž se vyráběly oblíbené hladké náramky vyvážené daleko za hranice Čech, či centra v Lovosicích, v okolí Nového Strašecí a na Moravě v Němčicích nad Hanou.

Keltové byli zruční řemeslníci, výteční šperkaři, jako první razili na našem území mince a prvenství drželi i v používání hrnčířského kruhu, avšak jejich hlavní obživu představovalo zemědělství. Od toho

se také odvíjela keltská sídelní struktura, v níž převážná část obyvatelstva žila v osadách skládajících se z několika usedlostí. Vedle těchto keltských vesnic existovaly také usedlosti osamocené, buď prosté nebo výstavnější dvorce keltské aristokracie. Třetí variantu pak představovaly ohrazené čtyřúhelníkové okrsky, často geometricky a astronomicky orientované, které bývají považované za keltské svatyně. Pozůstatky takových okrsků, tzv. *viereckschanze*, opevněné mohutnými valy, lze dodnes navštívit u Markvartic, u Mšeckých Žehrovcích či Švédské šance u Skřípele.

Zatímco se keltská společnost na území Boiohaema nerušeně rozvíjela, obchod i řemesla kvetly a zdejší Keltové se nemuseli obávat žádné vážné konkurence, keltští Bójové, usazení po úspěšné expanzi v severní Itálii, měli od počátku 3. století př. Kr. trochu jiné starosti. Moc Říma byla na vzestupu a k třenicím mezi Kelty a Římany docházelo stále častěji. Nadvláda Říma v Itálii představovala problém i pro ostatní národy, a tak se Keltové proti Římu spojili se Samnity, Umbry a Etrusky, kteří Keltům umožnili volný průchod dál na jih. Situace se totiž poněkud zkomplikovala příchodem nové skupiny Keltů, kteří překročili Alpy, aby se usadili v úrodné Pádské nížině. Jenomže to se nelíbilo expandujícímu Římu, a tak se rozhořely nové boje. Mezi lety 298 až 272 př. Kr. pak Římané bojovali s Etrusky, Samnity i Kelty a sérií vítězství se dostali na samotný práh bójských držav. Pokud chtěli Bójové společně s Insubry tvářit v tvář Římu obstát, museli přejít do ofenzivy. Podle dějepisce Polybia vpadli roku 225 př. Kr. do Etrurie v dnešním Toskánsku s armádou, která měla mít na padesát tisíc pěších válečníků a dvacet tisíc jezdců. V čele žoldnéřského vojska, sestaveného prý převážně z Gaesatů, stáli králové Aneroestes a Concolitanus, jejichž cílem bylo pokořit Řím.

Keltské armádě se do cesty postavilo římské vojsko o síle čtyř legií pod vedením konsulů Gaia Attilia Regula a Lucia Aemilia Papa, což odpovídalo zhruba počtu keltských pěších válečníků, jezdců ale měli

Římané jen tři tisíce dvě stě. Poměr sil tedy mohl být vyrovnaný, ale nebyl. Římané totiž měli v záloze další čtyři legie a pomocné sbory z řad spojenců, takže Keltové údajně čelili přesile až dvou set dvaceti tisíc mužů. K rozhodujícímu střetu došlo u Telamonu, kde se Keltové dostali do kleští dvou římských vojsk. Ani jejich odvážný a odhodlaný odpor, kdy odmítali ustoupit a většina jich padla tam, kde bojovala, na výsledku bitvy nic nezměnil. Přeživší válečníci byli zajati a jen nevelké skupině s králem Aneroestem se podařilo vyvázat. Nedlouho poté, než aby padli do zajetí, si raději vzali život.

Řím se vítězstvím u Telamonu jednou provždy zbavil hrozby keltského vpádu, naopak nyní přenesl boje na území nepřítel. Během pár let byli Bójové i jejich spojenci systematicky zatlačeni a podrobeni. Roku 224 př. Kr. vpadly dvě římské armády na bójské území a přiměly Keltů vzdát se. V dalších dvou letech, po dobytí oppid *Mediolana* (Milán) a *Acerrae*, se museli Bójové vzdát velké části území. Definitivně získali Římané kontrolu nad údolím řeky Pádu, kterou dosud ovládali Keltové, založením kolonií *Cremona* a *Placentie* (Piacenza) roku 218 př. Kr., čímž byly položeny základy k vytvoření římské provincie zvané *Gallia Cisalpina*.

Tvrký římský postup neznamenal, že by se Keltové poddali. Právě naopak. Římské úspěchy na severu Itálie utvrdily Bóje v jejich odporu. Hned roku 218 př. Kr. způsobili spoušť na území nových římských kolonií a podíváme-li se na další vývoj jejich optikou, začaly ve prospěch Keltů pracovat i boží mlýny. Na obzoru se totiž objevil kartaginský vojvůdce Hannibal, představující pro Bóje a jejich spojence jedinečný prostředek k odvetě a zvrácení poměru sil. A tak se v Hannibalově táboře objevilo bójské poselstvo vedené náčelníkem Magalem s nabídkou spojenectví. Vítaná vzpruha to byla i pro Hannibala, zejména pak poté, co překročil Alpy a své prořídilé vojsko mohl doplnit keltskými sbory. Od této chvíle postupovali Bójové a další severoitalské keltské kmeny věrně po boku Hannibalově.

Zvěsti o Hannibalově přítomnosti v Itálii Římany zaskočily a přiměly je přehodnotit jejich vlastní tažení proti Kartágu. Konzul Publius Cornelius Scipio pospíchal na sever, aby se s Hannibalem utkal co nejdříve, protože stále doufal, že ho může zastavit. S pěchotou 20 000 mužů a 2 000 jezdci překročil řeku Pád a postupoval dál proti proudu. Z opačného směru se blížil i Hannibal. Scipio postupoval rychle, překročil i řeku Ticinus a rozbil tábor. Druhého dne se s jízdou a lehkooděnci vypravil na průzkum, nečekaně se však střetl s jízdou pod Hannibalovým vedením. Došlo ke střetu, který předznamenal i bitvy následující. Kombinovaný útok těžké punské jízdy a lehké jízdy Numidánů na čelo, křídla i týl způsobil nepříteli těžké ztráty a samotného konzula stál málem život. Onoho listopadového dne roku 218 př. Kr. Hannibal uštědřil Římu první porážku na jeho vlastním území. Malé, ale významné vítězství u Ticina přivedlo do Hannibalova tábora tisíce povzbuzených Keltů a Ligurů, odhodlaných táhnout s punským vojevůdcem na Řím.

Bylo chladné prosincové ráno a Hannibal začal uskutečňovat další ze svých dokonalých strategických tahů. Velmi dobře věděl, že pyšný konzul Tiberius Sempronius Longus bude chtít vojenským úspěchem zastítnit neúspěšného a raněného Scipiona a využije každé pobídky k bitvě. Proto vyslal k římskému ležení za řekou Trebií lehkou numidskou jízdu, aby ostřelováním a nájezdy konzula vyprovokovala k akci. Hannibalův plán vyšel. Už tak vyčerpaní legionáři začali přecházet ledovou řeku a šikovat se k boji na Hannibalově břehu. V nastalé bitvě zůstaly dvě třetiny římských vojáků ležet v krvi bojiště, uniklo jen 10 000 legionářů, kteří se probojovali kartaginským středem. Aniž by se musel obávat odvety, rozbil Hannibal zimní tábor na území spojeneckých Bójů v okolí *Bononie* (Bologna). Na jaře 217 př. Kr. se rozhodl postoupit více na jih, čemuž chtěl zabránit nový konzul Gaius Flaminius Nepos, který ihned vytáhl v čele armády, aby Kartágincům znemožnil průchod apeninskými průsmyky. Hannibal s vojskem tedy opět musel přejít přes hory a poté se čtyři dny brodit močály v ústí řeky Arno, což ho stálo mnoho mužů i koní.

Po příchodu do etruské nížiny (dnešní Toskánsko) se Hannibal snažil vylákat Flaminia k bitvě, ten však vyčkával v *Arretiu* (Arezzo). Hannibal tedy změnil taktiku, přiblížil se k římskému ležení na levém křídle a Flaminia odřízl od ústupové cesty k Římu. Před setměním 23. června 217 př. Kr. si dal Hannibal záležet, aby nepřítel dobře viděl, jak se utábořil na břehu Trasimenského jezera. Byla to dokonalá návnada a Římané ji opět spolkli. Sevřeni ve smrtonosném obětí sledovali, jak z okolních kopců sestupují Hannibalovy oddíly. Pod přesnou palbou baleárských prakovníků a odříznuté od zadního voje čelilo jádro Flaminiovy armády úplnému zničení. Římané neměli úniku a i ti, kteří se snažili ukrýt v jezeře, jediné ústupové cestě, byli pobíjeni numidskou jízdou. U Trasimenského jezera padlo na 15 000 Římanů, další byli zajati, římské spojence však Hannibal bez úhony propustil. Pod mečem keltského náčelníka Ducaria skončil i sám konzul Flaminus.

Roku 216 př. Kr. se úřadu ujali dva noví konzulové – Gaius Terentius Varro a Lucius Aemilius Paullus, kteří upřednostňovali přímou konfrontaci. Protože se domnívali, že k vítězství stačí prostá početní převaha, shromáždili obrovskou armádu osmi legií, 80 000 pěšáků a 6 000 jezdců. Římané tak měli nad Hannibalem dvojnásobnou převahu a nepochybovali o své výhodě. Místem osudového střetu se staly *Cannae* (Kanny) na jihu Itálie. Početní převaha nebyla Římanům nic platná, geniální punský vojevůdce dokázal legie uzavřít do smrtícího obklíčení. Následný masakr stál život přibližně 50 000 Římanů, padl i konzul Paullus, 29 vojenských tribunů a 80 senátorů. Hannibalovo vítězství bylo úplné a drtivé, přesto ale nedokázalo Řím srazit na kolena. Hannibal, který neměl dostatek sil a prostředků, aby Řím dobyl, se ocitl v patové situaci, a proto několik dalších let operoval na jihu Itálie. Římanům uštědřil mnoho krvavých porážek, žádná bitva však nebyla rozhodující. Teprve roku 203 př. Kr., po 15 letech na území nepřítele, Itálii opustil, aby čelil římské invazi do Afriky.